

كبيكج

Kebikeç

insan bilimleri için kaynak araştırmaları dergisi

Niso'nun Öyküsü

Rıfat N. Bali

Kebikeç, yıl: 2003, sayı: 16, sayfa: 269-282'den ayrıbasım

16

Niso'nun Öyküsü*

Rıfat N. BALI*

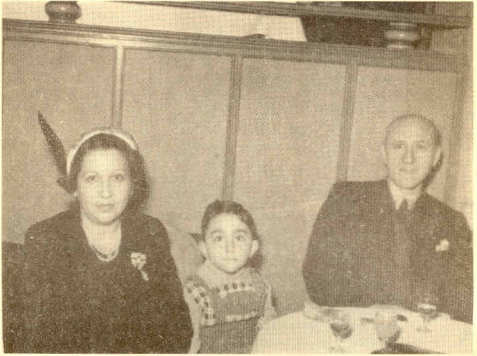

Cok tuhaf bir şekilde babamla ilgili neler hatırladığımı düşünmeye başladığımda hep annem aklıma gelmekte.. Kim bilir belki de babamın vefatından sonra annemin evimize taşınıp, vefat etmesine kadar, yani tam on dört yıl, bizimle birlikte yaşamasından kaynaklanan bir şey ... Babamla ilgili hafızamda kalan puslu görüntü uzun boylu, ciddi, hem bana, hem de anneme karşı sevgisini pek belli etmeyen, onu tanıyanlar tarafından “aksi”, “soğuk” ve “asabi” sıfatlarıyla tarif edilen orta halli bir ambar şefi siması...

Babam, XIX. yüzyılın sonlarında İstanbul'un önemli Yahudi yerleşim merkezlerinden Kuzguncuk, Dağhamamı, Karakolhane Sokak 23 numaralı evde yaşayan geniş bir Yahudi ailenin altı erkek evladından biriydi. Musevi Lisesi mezunu olduğundan ciddi bir eğitime sahip biri olarak kabul ediliyordu bundan ötürü de “kardeşlerin en tahsillisi” şöhretine sahipti. Bugün vefatından yirmi yıl sonra bile yakın aile efradına babamı sorduğumda hepsi ağız birliği etmişcesine ondan halen “Niso en tahsilli kardeşti” diye bahsetmekte... Aslında babam hiç hayatının bilançosunu yaptı mu bilmiyorum ama tahsilini ve dil bilgisini müteşebbislikle

* Araştırmacı.

** Bu makalenin yazımı sırasında bana vakit ayırıp anılarını aktaran Rafael Torel, Cako Koronel, Rober Baruh, Nafi Ervaron, Zizi Perahya, Albert Guakil, Ceni-Zeki Bali, Nedim H. Bali, İlyas H. Bali, Rıfat M. Bali, Edith Kalderon-Baruh, Ester Caouki, Ester-Sami Aelyon, Klara Behmuaras'a candan teşekkür ederim. Arşivindeki fotoğrafı ödünç veren Nedim H. Bali'ye ayrıca müteşekkirim. Bu makale “Bir Ailenin Öyküsü” başlığıyla daha önce *Musa'nın Evlatları Cumhuriyet'in Yurttaşları* kitabının içinde yer alan bölümün değişik ve geliştirilmiş şeklidir.

Elça-Niso Balı ve oğulları, yaklaşık 1954. (Şahsi arşivim)

birleştiremediği için “okumuş” olmanın ona pek bir yarar sağladığını sanmıyorum. Ömrünün sonunda vardığı mevki ambar ve depo şefliği idi. Onun kadar iyi eğitim görmeyen iki kardeşi yani Hayri ve Sabetay amcalarım ise sanayici olmuşlardı.

Marsilya, Paris ve Anadolu Yılları

Babam, nüfus kaydındaki adıyla Nesim Yasef, annem ve yakın aile efradı için Niso, özel sektördeki memuriyet hayatı boyunca hitap edildiği şekliyle Nesim Bey, 1903 yılının Nisan ayında doğmuştu. Diğer erkek kardeşleri Sami, (yaşça en büyüğü) küçüklüğünde tramvay çarptığından menenjit geçiren Musa (daha sonra uzun süre Ankara’da yaşadığından aile içinde “Ankaralı” olarak anılan), Hayri, Sabetay ve kardeşlerin en küçüğü İzakito (küçük İzak) idi. Babam aslında daha fazla kardeş olduklarını ama ikisinin küçük yaşta öldüğünü anlatırdı. Kuzinim Zizi’ye göre kaynar suyun içine düşerek veya hastalanarak ölmüşlerdi. 11 yaşındayken asıldığı tramvaydan düşüp tekerleklerin altında kalarak sağ bacağına kaybeden İzakito amcağı hep güler yüzlü, cana yakın ve protez bacağıyla topallayarak gezen biri olarak hatırlarım. Dağhamam’da çıkan büyük bir yangın sonucunda bütün evler yanıp kül olduktan

sonra büyükbabanı Rafael Galata, Medrese Sokak No. 1'deki hanı satın aldı, adını Bali Han olarak değiştirdi ve bütün aile efradı oraya taşınup yaşamaya başladı. Hanın diğer odaları ise kiraya verildi. Bali Han'ın akıbeti biraz meçhul. Kimisine göre Varlık Vergisi sırasında aileye tahakkuk edilen vergiyi ödeyebilmek için satılacak ve adı Pehlivan Han olarak değişecek, kimisine göre ise her kardeş kendine düşen payı almak istediğinden hanın katları peyder pey satılacaktı.

Yengem Raşel Bali'nin Kızkardeşi Ester Caouki'nin Ağzından Babamın Gençlik Yılları:

"Annem, babaannen Zimbul'un kızkardeşiydi. Dolayısıyla Bali Han'a girer çıkardım. Babaanneni, büyükbabanı tanıdım. 18-20 yaşına kadar bütün çocuklarla yani baban Nesim, kardeşleri Hayri, Sabetay, Moiz [Türkçe adıyla Musa], Sami'yle beraberdim. Her Pazar günü dans etmeye giderdik. En büyük kardeş Sami bana eşlik ederdi ama flörtüm değildi. Ben ancak 18-20 yaşındaydım. O zamanlar Tokatlıyan Oteli'nde çay içmek ve dans etmek çok modaydı. Sami her Pazar günü arkadaşlarıyla beni alır ve Tokatlıyan'a götürürdü. Baban da sık sık gelirdi. Zannediyorum baban benimle nezaket icabı dans ederdi, çünkü buz gibiydi. Diğerleriyle dans eder, güler, eğlenirdik ama Nesim çok çok ciddiye ve onun için dans etmek âdeta çok ciddi bir iş yapmak gibi bir şeydi. Böyle idi. Diğerleri ile gülerdik ama onun dans etme sırası gelince dans ederdi ama hiç romantik danslar yapmazdı. Uzun boylu olduğundan tek adım atarak dans ederdi."

Kardeşlerine kıyasla babamın tuhaf bir hayatı olmuştu. Diğer kardeşler piyasaya atılıp bir yerlerde çalışmaya başlamışlarsa da babam, her nedense, Fransa'ya gitmeye karar verdi... Fransızca'yı konuşabilmesi tabii ki bu seyahati yapmasında önemli derecede etkiliydi... Önce Marsilya daha sonra Paris'te iki ayrı şirkette çalıştı. Çalıştığı şirketlerden birinde malların sevkiyatıyla meşgul oluyordu.. Neden Fransa'ya gitmeye karar verdiğini, gittikten sonra neden sadece bir yıl çalışıp askerliğini yapmak üzere geri döndüğünü doğrusu tam anlamış değilim. Rivayet odur ki ailemizin Fransa'da bir akrabası vardı. Babam belki de onun yanında çalışıp geleceğini orada inşa etmek için gitmişti. Fransa'dan döndükten sonra Mayıs 1925 ilâ Nisan 1926 tarihleri arasında bedelli askerlik yaptı, askerden döner dönmez de Dördüncü Vakıf Han'da borsa simsarlığı yapan İzak Mizrahi'nin yanında muhasebeci olarak çalışmaya başladı. Mizrahi'nin işine son vermesi üzerine Osmanlı Bankası'na başvurdu. Merkez'de, burada boş memuriyet olmadığı takdirde, taşra şubelerinde çalışmaya hazır olduğunu belirtti. Müracaatı kabul edilip Osmanlı Bankası tarafından işe alınan babam için Anadolu yılları başlamıştı. 18 Eylül 1928 ilâ 16 Mart 1929 tarihleri arasında Kayseri, 23 Aralık 1929 ilâ 2 Eylül 1932 tarihleri arasında ise Samsun şubesinde çalışacaktı. Samsun'da çalıştığı yıllar zarfında mesai arkadaşı S. Alguadiş ile birlikte 19 Mayıs

Bayramı sırasında resmî geçit yapan izcilerle alay ettikleri ileri sürülerek TCK'nın 159. maddesi gereğince "Türklüğü tahkir etme" suçlamasıyla karşı karşıya kalacak, Samsun Emniyet Müdürlüğü'ne götürülecek, böyle bir suçu işlemedikleri tespit edilince de serbest bırakılacaktı. Ancak bu olayın babamı etkilediği, kim bilir belki de eğlendirdiğini sanıyorum. Çünkü ben yaklaşık 15 yaşlarında iken yani 1960'lı yılların başlarında, aşağı yukarı otuz yıl önce cereyan etmiş bu olayı birkaç kere bana gülerek anlattığını hatırlıyorum. Onun anlatımına göre kendisine yöneltilen suçlama resmî geçit sırasında izcileri avuçlarıyla alkışlayacağına alay eder bir şekilde baş parmak turnaklarını birbirine vurarak alkışlıyordu. Gerçekten öyle mi yaptı, yoksa bu bir haksız suçlama mıydı orasını hiç bilmiyorum. Bu olaydan birkaç ay sonra 3 Eylül 1932 tarihinde Trabzon şubesine tayin oldu. Bu onun son göreviydi. Osmanlı Bankası müfettişlerinin hakkında düzenledikleri raporların birinde bilgili ve zeki olduğu ancak "kötü karakter" sahibi olduğu zikrediliyordu. Bir diğer raporda hakkında "çabuk öfkelenen ve esneklikten yoksun" biri olduğu notu düşülüyordu. Herhalde bu "kötü karakter"inden dolayı ölümünden sonra bile aile içinde "aksî ve asabi bir insan" olarak anılacaktı. Babam Trabzon Şubesi'nde çalışırken disiplinsizlik nedeniyle 9 Temmuz 1934 tarihinde işine son verildi. Babasının işsiz, annesinin ise hasta olması nedeniyle kararın bir daha gözden geçirilmesini istemesine rağmen karar değiştirilmedi. Böylece 18 Eylül 1928 günü başlayan Osmanlı Bankası'ndaki memuriyet hayatı yaklaşık altı yıl sonra sona eriyordu. İstanbullu burjuva bir Musevi ailenin lisan bilir evladi olarak İstanbul'da iş arayacağına altı yıl Anadolu'da çalışmayı göze alması ise benim için halen izahı çok zor bir karar. Fransızca ve muhasebe bilgisiyle pekâlâ bir başka bankada, bir sigorta veya bir ithalat-ihracat şirketinde iş bulabilirdi. Her nedense bütün bunlara teşebbüs etmedi, taşrada çalışmayı göze alarak banka memurluğuna talip oldu. Kim bilir belki de taşrada çalıştığı takdirde alacağı maaş İstanbul'da benzeri bir memuriyette elde edebileceği maaşa kıyasla daha yüksekti, onu da cezbeden buydu. Fakat sebep ne olursa olsun dönemin en geçerli yabancı dili Fransızcaya vakıf, lise mezunu, muhasebe bilen bir gencin Kayseri, Trabzon ve Samsun'da çalışmaya karar vermesi şaşırtıcı. Bu altı yıl zarfında bu şehirlerde ne yaptığı ise benim için tamamiyle meçhul. Boş zamanlarını nasıl değerlendirirdi, ailesi ve kardeşleriyle yazışır mıydı ?? Hiç ama hiçbir şey bilmiyorum... O yıllardan tek hatırladığım geriye kalan ve bugün artık elimizde olmayan iki fotoğraf. Birinde babam Samsun'daki Atatürk heykelinin altında bir arkadaşı ile birlikte gülümseyerek poz veriyor... Diğerinde ise bir yaz günü elinde ceketini, pantolon paçalarını sıvamış, bir derenin üzerindeki taşlara basarak ilerleyen bir genç kızın elinden tutarak dereyi geçmesine yardımcı oluyor ...

"Büyük Bali Ailesi" bir Hamursuz (Pesah) Bayramı gecesini amcam Hayri Bali'nin evinde dua okurlarken. Soldan sağa: Nesim Lödrik (aile dostu), Rafael Torel (büyükbabalarımız kardeşi), Pepo Eskenazı (amcam Hayri Bali'nin Hayriş Boyabanesi'ndeki ortağı), Sabestay Bali (amcam), İzçak Fermon (Hayri Bali'nin kayınbiraderi, Raşel Bali'nin ağabeyi), Bay Filozof (Pepo Eskenazı'nın kayınpederi-anne tarafından büyükbabamın kardeşi), Hayri Bali (amcam, ayakta duran ve eliyle işaret eden), Edi Bali (Hayri Bali'nin gelini, merhum İbrahim Bali'nin eşi, ayakta duran), Sami Sisa (Raşel Bali'nin ablası Korin'in ikinci eşi), Nesim Yaref Bali (babam), Rifat Sisa (Sami Sisa'nın oğlu), Rifat H. Bali (Hayri Bali'nin oğlu). (Nedim H. Bali Arşivi)

İstanbul Yılları

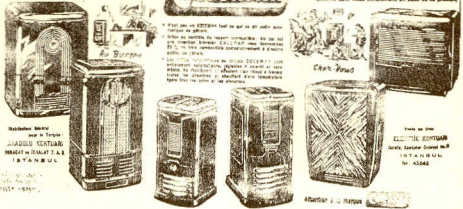
Babam İstanbul'a geri döndükten sonra dönemin önde gelen ihracat-ithalat şirketi Anadol Kontuarı Türk Limited Şirketi'ne girdi. Bana buradayken tanıştığı kişilerden birinin günümüz Borusan Holding'in sahibi ünlü sanayici Asım Kocabıyık'ın merhum kardeşi Hüseyin Kocabıyık olduğunu söylerdi. Pazarlama elemanı olarak çalıştığım 1970'li yıllarda ziyaret ettiğim şirketlerden biri, kurucusu ve patronu Hüseyin Kocabıyık olan elektrikli yağlı radyatör ile elektrikli ev aletleri için ısıtıcı ve çelik boru imal eden Hü-Ko Metal A.Ş. idi. İstanbul'da orta ölçekteki sanayi atölyelerinin bulunduğu Topkapı Maltepe'deki fabrikayı ve Hüseyin Kocabıyık'ı halen hatırlarım. Orta boylu, babacan ve güler yüzlü Hüseyin Bey ile ilk tanıştığımında, biraz da satıcı-müşteri ilişkisini sıcak bir havaya sokmak için, babamın adını ve bir zamanlar Anadol Kontuarı'nda çalıştığını

**A L'OCCASION DE LEUR CINQUANTENAIRE LES SEBES COLEMAN
PRESENTENT LEUR NOUVELLE SERIE DE POELES-AUTOMATIQUES AU PETROLE**

Avant d'acheter un poêle au pétrole, demandez donc conseil à ceux qui possèdent déjà un COLEMAN.

Coleman

Le facteur déterminant de la valeur d'un poêle automatique au pétrole n'est pas son volume mais son rendement en BTU (calories). Les prix des appareils Coleman sont fixés strictement en base de ce principe.

Anadol Kontuarı'nın L'Etoile du Levant gazetesindeki ilanı

söylemişim. O'nu hatırladığını ve oğlu olduğumu öğrendiğinde sevindiğini hatırlarım... Hepsi bu... Hüseyin Bey bir on küsur yıl önce vefat etti. Ne yazık ki o zaman ne annem, ne babam, ne de Anadolu Kontuarı hakkında daha fazla bilgi sormayı akıl etmedim.

Babamın 1934 yılının Temmuz ayında Osmanlı Bankası'ndaki işine son verilmesi üzerine muhtemelen İstanbul'a hemen geri döndü. "Muhtemelen" diyorum zira uzun yıllar çalışacağı Anadolu Kontuarı'na hangi yılda ve ne şekilde girdiğini bilmiyorum. SSK'da yaptığım araştırmada ilk işi Anadolu Kontuarı ve işe giriş tarihi 1947 yılı olarak gözükmekte. İşçi Sigortaları Kanunu 1 Ocak 1946 tarihinde yürürlüğe girdiği için bu tarihten önce özel sektörde çalışan memurların nerelerde çalıştıklarını tespit etmek mümkün değil. Anadolu Kontuarı devrin ünlü asırlık komisyon şirketi Lauterjung'un sahipleri Emilio ve Rikardo Darr biraderler, Giuseppe Nahum ve Sezar Şaşati tarafından 13 Ocak 1934 tarihinde kurulmuştu.¹ Babamı tanıdığı bir tanığa göre babam hem Lauterjung, hem de Anadolu Kontuarı'nda çalışmıştı. Babamın anlattığına göre Anadolu Kontuarı takas muameleleri, krom ve fındık ihracatıyla meşgul oluyordu. Ayrıca hatırladığım kadarıyla Amerika'dan Coleman marka karbüratörlü gaz sobaları, Çekoslovakya'dan Bohemya kristal avize ve Koh-i-Noor marka kurşun kalemli ithal ediyorlardı. Evimizde bir Coleman soba, bir Bohemya kristal avize, babamın çocukken bana hediye ettiği üzerinde Koh-i-Noor yazılı tenekte kutu mahfazalı kurşun kalemli

¹ *Sicilli Ticaret Gazetesi ve Piyasa Cetveli*, 20 Ocak 1934. 19905 sicil sayılı Anadolu Kontuarı Türk Ltd. Şti'nin kuruluş sözleşmesi.

ve aynı amblemlı bir kristal küllük bulunduğundan şirketin ithal ettiğı nice ürünlerden bir tek bunlar aklımda kalmış. Avize, kristal küllük ve kurşun kalemler aradan yetmiş yıl geçmesine rağmen halen duruyor. Coleman gaz sobası ise yıllar önce satıldı.

Babam Anadolu Kontuarı'nda Muamelât Servisi Şefi olarak çalışırdı.² Annemle de orada tanıştı. Annemin gözü onu her nedense pek tutmamıştı ama büroda çalışan babamın akrabası Nesim Kafe ve diğeri mesai arkadaşlarının telkinleriyle fikrini değıştirdi. 28 Mayıs 1939 günü evlenen annem ve babam balaylarını dönemin moda sayfiye yerlerinden Yalova Kaplıcaları'nda geçirdi. Onları el ele birlikte olup gülümsediklerini gördüğüm fotoğraflar sadece iki tane. Biri Yalova Kaplıcaları'nda Őelalemsi türde akan suların önünde, diğeri de bir yaz günü Taksim Meydanı'nda çekilmiş. Gençlik yıllarında el ele dolaşan anne ve babamı bir daha hiçbir zaman el ele görmedim... Birbirlerine sevgileri mi soğudu, yoksa babam annemin gönlünü çelene kadar onunla el ele dolaştı sonrasında da "artık keklık çantada" diye düşünerek "aksi karakter"i mi galebe çaldı orasını hiç bilmiyorum... Babam annemle evlendikten iki yıl sonra yirmi kura gayrimüslimlerin ihtiyat olarak askere alındıkları sırada tekrar askere alındı ve Kütahya'ya sevk edildi. Burada bulunduğı sırada daha önce iki kere kırılan sağ kolunu bir daha kırdı.. Hastanede yatarken annemin adını sayıklaması üzerine ortak tanıdıkların telkinleriyle annemin Niso'sunu görmek üzere Kütahya'ya kadar gittiğini biliyorum.

Asmalı Mescit Yılları

Annem ve babam uzun yıllar boyunca Asmalı Mescit, Piremeci Sokak No. 31-33, Musa Bey Apartmanı'nın ikinci katında yaşadılar. Ben 1948 yılında doğduğumda o dairede kirada oturuyorlardı. Mal sahibi Van Yahudilerinden Musa Gavriyeloglu idi. Küçükük bir daireydi... Halen gözlerimin önündedir. Kapıdan girdiğinde sağda küçükük bir mutfak, solda aynı zamanda odun deposu olarak kullanılan küçükük bir tuvalet, sağda bir misafir odası ve en nihayet hem yatak odası, hem oturma odası olarak kullanılan ve cephesi günümüzde Mercure Oteli (eski Etap Marmara Oteli) olan eski Jül Han'a bakan küçükük balkonlu bir oda. Misafir odasında ahşap oymalı bir yemek masası, gene oymalı masif bir büfe, Çekoslovak malı iskemleler, bir küçükük kitaplık ve ahşap iskeletli ağır bir koltuk vardı. Sanırım bu iskemleleri Anadolu Kontuarı Çekoslovakya'dan ithal etmiş, babam da şirkette çalıştığı için onları ehven bir fiyata satın almıştı. Oda misafir odası olduğı için buraya kimsenin girdiğini hatırlamıyorum. Pek bir misafir de gelmediğinden eşyalara hiç dokunulmazdı. Bu oda âdeta evin vitriniydi. Evde kitap da yoktu zira annem babam pek "okumaya meraklı kimseler" değıllerdi. Ömrümüz hem yatak, hem oturma odası vazifesini gören büyük odada

² *Sıralı Ticaret Gazetesi ve Piyasa Cetveli*, 14 Haziran 1940. 19905 sicil sayılı Anadolu Kontuarı Türk Ltd. Sti'nin ilanı.

geçiyordu. Anne ve babamın yattığı, tahtakurularının istilasına uğradığı için ara sıra ispirto dökülerek yakılan iki kişilik ahşap kasalı geniş bir yatak, onun yanında benim küçük yatağım, bir kanape, hasır bir yemek masası, tahta kasalı ve lambalı bir RCA radyo, beyaz bir çini soba, geniş bir gardrop ve pencerelerde İkinci Dünya Savaşı'nın karartma günlerinden kalma koyu lacivert storlar... Bunlar oturma-yatak odasındaki eşyaların külliyatı... Asmalı Mescit yıllarından babamla ilgili hatırladığım bir diğer şey annemin, babamın bitiştiğimizdeki Kanuni Esasi Kırathanesi'ne gidip sürekli tavla oynamasından son derece rahatsız olmasıydı. Oniki yılını Asmalı Mescit'te geçti. Çocukken "Küçüküka" diye çağırdığım asıl adının ne olduğunu hatırlayamadığım bir kadın annemin ev işlerine yardımcı olurdu. Daha önce de Zeynep adında çok güzel bir kız çalışmıştı. Çok güzel olduğu için de Asmalı Mescit'teki taksi şoförlerinden biri tarafından kaçırılmıştı. Hatırlarım annem bu işte bir dahli olabileceği düşüncesiyle polisin gelip babamı tutuklamasından hep korkardı! Şimdi düşünüyorum da orta gelirli bir şirket memuru olan babam öyle pek de yüksek bir maaş almadığı halde anneme yardımcı kadın tutabildiğine göre, herhalde maddi durumları o yılların Türkiye'sine ve İstanbul'una kıyasla pek de fazla kötü olmasa gerektiler... Böyle olmasına rağmen ne annem, ne de babam (gençlik yıllarındaki Fransa macerası hariç) yurtdışına hiç çıkmamışlardı. Konser, gazino veya lokantalara da gitmezlerdi. Sanırım bu faaliyetlere ayıracak fazla paraları yoktu.

Kuledibi'ndeki Musevi Birinci Karma İlkokulu'ndan mezun olduğum 1960 yılına kadar bu evde oturduk. Annemin Fransız kültürüyle büyümüş ablası yani Klemans (kısaça Klemi) teyzem, benim taktığım adla Nuna, Fransızca eğitim veren Saint-Michel Orta Okulu'na gitmemin çok yararlı olacağına karar verdi. Nuna ve eşi Rudi otoriter karaktere sahip olmalarından, Rudi'nin babama kıyasla toplum içinde çok daha iyi bir mevküde bulunmasından ve Nuna'nın abla olarak annemi her konuda otoriter bir şekilde yönlendirmesinden ötürü Rudi ve Klemi anne ve babamın referans almak zorunda oldukları (!) modellerdi. Bu nedenle bu teyzemin kararını hemencecik onaylayan annem ve babam müstakbel okula yakın olmak için Osmanbey'de bir daire aramaya başladılar.

Osmanbey Yılları

Osmanbey, Dere Sokak'ta devrin modasına uygun cephesi mozaik taşlı yeni inşa edilmiş kaloriferli apartmandaki daireyi galiba babam bulmuştu. O yıllarda Rum müteahhitler vardı. Babam daireyi gözüne kestirdiğinde pazarlığı yapmak için Rum müteahhiti Rudi'nin Taksim, Mete Caddesi, Panorama Palas'taki dairesine getirdi. Sanırım eniştem babamın iyi pazarlık yapamayacağını düşündüğü için böyle bir formül bulunmuştu. Gene yanılmıyorsam pazarlık sonucu daire 60.000 liraya satın alınmıştı. Annem ve babam, babamın vefatına kadar bu dairede yaşayacaklardı. Piremecii

Sokak'taki evimizde bulunan çini soba, masif oymalı yemek odası takımı yeni dairemize nakledilecek, ev kalorifer ısıtmalı olduğu için çini soba kapıcı dairesinde saklanacak, bir süre sonra da parçalanıp yok olacaktı. Güzelim masif yemek odası takımı ise satılacak yerine "modern" görünümlü bir sunta kaplama takım alınacaktı. Rudi ve Klemi'nin annemin babamla evlenmesinden çok memnun kaldıklarını sanmıyorum. Onlara göre Niso dürüst bir insandı ama ilerisini göremeyecek kadar küçük bir dünyaya sahipti. Hayatı boyunca küçük bir memur kalması da bunun ispatıydı. Nuna ve Rudi babamı ve son derece yumuşak başlı, munis ve babamın otoritesinin altında yaşayan annemi daima bir yerlere gelemekten dolayı eleştirirlerdi. En büyük endişeleri ise bendim. Benim de babam gibi "hayatta kaybedenler" safında yer almamdan dehşetli korkuyorlardı. Bu nedenle ailemiz için bir sosyal yükselme anlamını taşıyan Osmanbey'e taşınma ve Saint Michel Orta Okulu'na yazılmam hep teyzem tarafından kararlaştırılmıştı. Osmanbey yıllarından aklımda kalan babamın her pazar günü bizden iki sokak uzakta oturan ve kardeşleri arasında en iyi anlaştığı ağabeyi Sami'nin evine gidip poker partilerine katılmasıydı. Bu partiler bütün bir öğleden sonrasının eğlencesiydi. Üç, dört ayrı masa kurulurdu. Bazen annem de gelir eltileriyle sohbet ederdi. Ancak annem için poker partileri çok büyük bir dramdı. Mütevazı maaşlı bir memur olan babam oyunda hep para kaybettiğinden annem hiçbir zaman oynamasını tasvip etmezdi... Anladığım kadarıyla babam poker tutkunuydu zira 1941-42 yıllarında Kütahya'da onunla birlikte askerlik hizmetini yapan Sami Aelyon amcam askerde iken boş vakitlerinde sürekli poker oynadıklarını hatırlamakta.

Anadol Kontuarı Sonrası Hayat

Babam 1957 yılına kadar Anadol Kontuarı'nda çalıştı. 1 Eylül 1957 tarihinde Anadol Kontuarı'nın kurucu ortağı olduğu Anayün Anadolu Yün İpliği ve Dokuma Tic. A.Ş.'ye girdi. Burada beş ay gibi kısa bir süre çalıştıktan sonra ayrıldı ve 1 Nisan 1958 tarihinde kardeşi Hayri'nin ortağı olduğu Havlulü Fabrikası'na girdi, ticari mümessil, mesul müdür ve umumi vekil görevini üstlendi.³ İlk girişte 1.330.- lira, 1959 yılında ise 1.480.- lira maaş alıyordu. Hayri amca eski ortaklarının hisselerini satın almış ve oğulları Rıfat ve İbrahim'i fabrikaya yüzde onarlık küçük hisselerle ortak etmişti.⁴ Kardeşlerden en küçüğü İzakito da fabrikada işçi olarak çalışıyordu. Müstakbel eşi Ester'le burada tanışacaktı. Bomonti, Sıraselviler Caddesi, Rum Kilisesi Sokağı No.10'da bulunan fabrikayı bir gün ziyaret ettiğimi, babamı ve onunla birlikte çalışan şirketin eski ortaklarından Hayik Papazoğlu'nu gördüğümü hatırlıyorum. Babam havlu fabrikasında çalıştığından yıllar boyunca evimize hep bedava havlu gelirdi. O yıllarda

3 *Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi*, 14 Nisan 1958. 21721 sicil sayılı Havlulü Fabrikası Hayri Bali ve Ortakları Koll. Şti. ilanı.

4 *Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi*, 11 Nisan 1958. 21721 sicil sayılı Havlulü Fabrikası ilanı.

babam sürekli iş için Bursa'ya gider, gelirdi. Bu seyahatlerden birinde evde ciddi bir kriz yaşandığını hatırlıyorum. Annem babamın seyahate götürdüğü küçük bavulunda "bir şey" bulmuş, hüngür hüngür ağlıyor ve babam da onu teselli etmeye çalışıyordu. Daha sonra havlu fabrikası kapandı ve babam ayrıldı. Kardeşi Hayri'nin "hakkını yediği"ni ileri sürdüğünden babam ile Hayri amca ve eşi Raşel teyze arasında bir soğukluk yaşandığını hayal meyal hatırlıyorum. Bu ikinci nesle yani amca çocukları olan bizlere sirayet etmedi. Evde babamın annemle bu meseleyi devamlı konuştuğunu, anneme Raşel'in ona karşı çıktığı, buna karşılık kardeşi Hayri'nin en büyük oğlu adaşım ve merhum kuzenimin ise annesine "anne sen meseleyi tam bilmiyorsun, Nisim amca haklı" dediğini anlattığını hatırlarım... Bunları halen hatırladığıma göre bu meselenin babamı epey üzdüğünü ve uzun süre evde tartışıldığı aşikâr. Kuzenim Nedim'e göre babam fabrikada çalışan küçük kardeşi İzakito ile de geçinemiyor ve iki kardeş sürekli kavga ediyorlardı. Galiba fabrika bundan ötürü kapandı. Hayri amca daha sonra tutulduğu kanser hastalığından kurtulamadı ve genç yaşta vefat etti. Hayri amca'yı hep heybetli, yakışıklı, çocukluk yıllarımda bizleri ailece Fenerbahçe'deki çakıl taşları döşeli muhteşem bahçeli üç katlı güzel köşküne davet eden amcam olarak hatırlarım... Hayri amcanın vefatından kırk yıl sonra hayatımın en garip cilvelerinden birini yaşadım. Bir Cumartesi akşamı Simurg Kitabevi'nin sahibi İbrahim Yılmaz beni evden arayarak sahaf piyasasında "hurdacı" olarak tarif edilen eski kağıt ve kitapları el arabasıyla dolaşan eskicilerden toplayıp sahafalara satan bir kişinin elinde bana hitaben yazılmış bir poşet dolusu mektup ve fotoğraf olduğunu söylüyor ve acele gelmemi istiyordu. Simurg'a varıp poşete baktığımda söz konusu mektupların tedavi için Fransa'ya giden Hayri amcaya refakat eden oğlu ve aynı zamanda adaşımın eşine ve çocuklarına yazdığı, yıllar boyunca saklandıktan sonra yanlışlıkla çöpe atılan mektup ve fotoğraflar olduklarını fark edecektim. Kırk yıl sonra garip bir şekilde Hayri amca ve Fenerbahçe'deki güzelim köşk birden yeniden canlanıvermişti.

Babam Havluış'ten ayrıldıktan sonra 11 Aralık 1961 tarihinde Derby Lastik ve Plastik Fabrikaları'nın kurucusu ünlü sanayici Rafael Torel'e giderek iş aradığını söyledi. Büyükbabalarımız kardeş olduğundan küçükken Bali ailesi içinde büyüyen ve bu nedenle aile içi dayanışmaya çok önem veren Torel onu hemen Derby Lastik Fabrikası'na işe alacak, ambarları, fabrika sarf malzemelerinin alımını ve hurda varillerin satışını ona emanet edecekti. Babam 11 Aralık 1961 tarihinde Derby'de işe başladı. O yıllardan aklımda kalan sabahları çok erken saatlerde kalkıp Osmanbey, Halaskargazi Caddesi'nde bugün Mecidiyeköy Vergi Dairesi'nin bulunduğu binanın önünden onu Osmaniyeye götürecek servis otobüsünü beklemekten şikâyetçi olmasıydı. Artık yorulmuştu. Derby yıllarından hatırladığım bir diğer şey babamın Derby'nin matbaa işlerini yapan genç bir Yahudi matbaacıya forsunu kullanarak benim imrendiğim bir "bond çanta"yı hediye olarak aldırmasıydı... Derby'de çalıştığı yıllar zarfında babamın

amirleri ve mesai arkadaşları üzerine bıraktığı izlenim sınırlı, diplomasiye önem vermeyen, herkes hakkında ne düşündüğünü dobra dobra söyleyen inatçı bir kişi olduğuydu. Mesai arkadaşlarının bazıları tarafından varillerin satışlarından “hediye” almakla suçlanan babamın tepkisini dönemin Fabrika İşletme Müdürü Rober Baruh şöyle anlatmakta:

“Babanız aynı zamanda fabrikanın bazı hurda kısımlarının satışıyla da ilgilenirdi. Ona verilmişti. Demir hurda olurdu ve özellikle en mühim olan şey, boş bidon. Çok boş bidon çıkardı, çok kullanılırdı, solventle solüsyon yapmak için, aşın derecede boş bidon çıkardı ve bunlar değerliydi. Yani bir metaydı, bir kıymeti vardı. Bunu satmakla ilgilenmek isteyen çok vardı fabrikada. Çünkü bir şey kalırdı falan, ve pedere zırt pırt [laf] atarlardı üstüne falan, “uç kuruş, beş kuruş faydalıyor” diye. O da çok kızardı. “Yahu böyle faydalanan bir adam, bak üstümdeki paltoya bak, üstümdeki cekete bak, faydalanan adam böyle mi giyinir?”

Bugün anlıyorum ki Adnan adında hapse girip çıkmış birinin babamı tehdit edip varilleri kendisine satmasını istemesi, babamın buna inatla direnmesi yüzünden “boş varil satışı meselesi” onun için ciddi bir baş ağrısıymış. Babam 1972 yılının Eylül ayında Derby Lastik Fabrikası'ndan emekli olduktan sonra bu kez Raşel teyzenin kızkardeşi Ester'in (kısaca Esti) kocası şen şakrak ve küfurbaz John Caouki'nin sahibi olduğu Ege Metal Madencilik Şirketi'nin Harbiye'deki bürosunda çalışmaya başladı. Ancak orada uzun bir süre kalmadı. Bu en son işiydi.

Musa Amca'nın Oğlu, Kuzenim ve Adaşımın Ağzından Babam:

“Ankara'da olmamız dolayısı ile babamın ailesiyle olan ilişkilerimiz son derece azdı. İstanbul'a taşındığımız 1974 senesi sonrasında ilişkiler bir nebze daha sıklaştı ama hiçbir zaman umulan aile samimiyetine ulaşamadı. Oncle [Amca] Nisim ile bir ara babam daha samimi olmuşlardı diye hatırlıyorum. Sanırım babam İzmit yöresindeki büyükbabamızdan kalmış arsaların satışı için uğraşıyordu ve babamın Tahtakale'deki bürosuna elindeki dosyalarla gelip prosedürün nasıl geliştiğini tartışıyorlardı. Bütün bunları çok berrak olarak hatırlayamıyorum. Epey gençtim ve açıkçası pek fazla da beni ilgilendirmiyordu. Ancak babam çok karmaşık ve zorlu davalar sonucunda bu arsaların satışını gerçekleştirdi ve kardeşlere eşit olarak paylaştırdı. Babamın Oncle Nisim [Nesim Amca] hakkında söyledikleri hep onun kardeşlerin arasında en iyi eğitimi almış olduğu ve bu arsa işinde onun çabaları olmasaydı verasetin kesinlikle kaybolmuş sayılabileceğiydi. Ayrıca Oncle Nisim ile Meldado'larda [Mevlîterde] karşılaştık. Bir keresinde Galatasaray İşletme'de okuduğumu bildiğinden benimle epey konuşmuş, senin de o okulda olduğunu ve 3.üncü sınıfın en zor sınıf olduğunu uzun uzun anlatmıştı. Bunu çok iyi hatırlıyorum.

Bir keresinde de Derby'de çalıştığımı duymuş bana arkadaşlarını tek, tek isimleriyle saymış ve niteliklerini de (!) eklemişti. "Şu adam namussuzdur - şu puştun tekidir" vs. vs. Şimdi hatırladıkça gülüyorum ama o anda epey etkilenmişim. Bir de dediğinin aksine ben babanla Derby'de hiç beraber çalışmadım. Ben 2 Ocak 1978'de Derby'de ilk işbaşı yaptığımda baban zaten emekli olmuştu. Ama fabrikada ismi hep anılırdı. Özellikle depoda çalışan Cako [Koronel] isimli bir memurla olan ilişkileri çok konuşulur ve şaka yollu «Bak Cako, Bali gitti, başına yeni Bali geldi» diye takılırlardı. Anladığım kadarı ile baban bu Cako'ya hayatı biraz zorlaştırmış. Tabii ki baban depo şefiydi ve bu Cako onun altında çalışırdı. Rafael Torel de bana Oncle Nisim'den bahsederken depoyu gözü kapalı teslim ettiği tek adam olduğunu, böyle namuslu bir memurun zor bulunabildiğini söylerdi.

Ayrıca Fabrika İşletme Müdürü Ruhi Bey diye bir zat vardı. Bu zat ile de baban epey samimiymişler. O da bana Oncle Nisim ile nasıl rakı içtiklerini anlatırdı. Ama bunu kesin hatırlamıyorum. Servis otobüsünün içinde mi içerlermiş yoksa Bakırköy'deki ufak bir meyhanede mi inan hatırlıyamıyorum. Bir de babanın depodaki dolabının içinde annenin özenle yaptığı reçelleri, kompostolan depo ettiğini ve gouther [ikinci kahvaltısı] zamanı onları açıp afiyetle yediğini ve kimseye de koklatmadığını da şaka yollu anlatırlardı. Ayrıca Cako'nun dayanamayıp babanın olmadığı bir anda "reçellerden bir kaşık tadayım" deyip çala kaşık bir kavanoza dadandığında babanın Cako'yu suçüstü yakalayıp iyice haşladığını da komik bir şekilde bu Ruhi Bey anlatırdı."

Babamın Yeni Meşgalesi : Müstakbel Gelin Arama

Bu arada ben 1968 yılında askere gitmiş, 1970 yılının Kasım ayında terhis olmuş, İstanbul'a dönmüş ve bir şirkette çalışmaya başlamışım. Babam 1972 yılında emekli olunca kendine yeni bir görev ve meşgale bulmuştu : Beni evlendirmek! Babam ve de annem memuriyet yıllarından kalan "işe dört elle sarılma" alışkanlıklarıyla bu meseleyi ciddi bir şekilde ele alıp bekâr Yahudi kızlar aramaya başladılar! Sistem nasıl işliyordu bilmiyorum ama bildiğim bu işi çok ciddi bir şekilde yaptıklarıydı. Bir kere evliliği kolaylaştırmak için Nişantaşı, Hacı Mansur Sokak, Saraf Apartmanı'ndaki küçük daireyi ünlü psikiyatr Prof. Dr. Günsel Koptage'l'den satın almışlardı. O günün parasıyla 225.000 lira ödenmişti. Sene 1975, aylardan Haziran idi. Daire boş vaziyette beni bekliyordu. Askerden döndüğümde arkadaşlarımdan çoğu evlenmişti. Ben ise bir yandan çalışıyor, bir yandan gece üniversiteye gidiyor, (o yıllarda özel yüksek okullar revaçta idi, ben de Galatasaray İktisadi ve Ticari Bilimler Yüksek Okulu'nun gece öğretimine kayıtlıydım) bir yandan İngilizce öğreniyordum. Yani kız aramaya vakit kalmıyordu! Bu annem ve babam için ciddi bir dertti. Beni hatırladığım kadarıyla üç genç kızla tanıştırdılar. Her biri ile birer kere çıktım. İlk ikisini ben beğenmemiştim. Üçüncüsünde ise beğenilmeyen ben olmuşum. Ümitlerin tükendiği bir anda emekli olduğu için bol vakti olan babam Tahtakale'ye gidip eskiden tanıdığı iş ahbablarını dolaşıp hem vakit geçirmeye, hem de müstakbel gelinini buralarda aramaya karar

verdi. Bu ahbaplardan birisi sanıyorum Anadol Kontuarı günlerinden tanıdığı Niso Koronel idi. Babam Koronel'e gidip meseleyi izah ettiğinde bu zat iş münasebetinde bulunduğu Adler Biraderler şirketinde çalışan bir kızdan söz etti. Babam nasıl yaptı bilmiyorum ama gidip kıza alıcı gözü ile baktı, galiba da hoşuna gitti ve kızla aynı handa çalışan babasının kartını aldı. Üzerine Beti'nin adını yazdı ve telefon edip onunla tanışmam için bana verdi. Babamın bu misyonu başarıya ulaştı ve düğün 1976 yılında gerçekleşti. Nikâh şahitlerinden biri Niso Koronel diğeri ise günümüzde Türkiye konusunda önde gelen Amerikalı siyaset bilimi uzmanlarından Prof. Dr. Henri Barkey'in babası olan patronum Jak Barkey'di. Düğünden babamla ilgili hatırladığım iki şey var. Biri sinagoğa annem babam ve ben birlikte kol kola gireceğimizden evde uygun adım yürüme provaları yapmamız, ikincisi babama kiralanmış smokinin papyonunun düğün boyunca kaymış olmasıydı... Hatta tebrikler sırasında bir arkadaşım papyonu eliyle düzeltmişti.

Son Yılları

Sanırım babamın son beş yılı en mutlu yıllarıydı. 1978 yılında adını devam ettirecek torunu Nedim doğmuştu. 1982 yılında da kız torunu olmuştu: Seza. Karı-koca çalıştığımızdan Nedim'i annemin Dere Sokak'taki dairesinin yanındaki yuvaya yerleştirmiştik. Babam veya annem her akşam Nedim'i yuvadan alır, evine getirir ve ona bir elma yedirirlerdi. Daha sonra eşim işten gelip emaneti teslim alırdı. O yıllarda biraz da küçük oğlumuz için yaz aylarında Suadiye'de kiraladığımız bir daireye taşınır, annem ve babam da bizlerle birlikte gelir, hep birlikte birkaç ay sayfiyenin tadını çıkarırdık. Daha doğrusu ben hariç herkes çıkarırdı zira ben her sabah ve akşam otobüsle Boğaz Köprüsü'nü kat etmekten ötürü canımdan bezmiştim. 1983 yılının yaz aylarında bu sakin yaşam alt üst olacaktı. Bir gün babamın karnının anormal bir şekilde şiştiğini gördük. Cıvarda oturan bir Musevi hekimi çağırıp muayene ettirdik. Düşündüğümde halen öfke beslediğim, adını hatırlamadığım bu hekim ciddi bir şey olmadığını ve gazdan ileri gelebileceğini söyledi. Ancak şiş inmiyordu. Bunun üzerine eşimle birlikte onu alelacele Prof. Dr. Tank Minkari'ye götürdük. Teşhis kötüydü ve kurtuluş yoktu... Babam siroz veya kanserli bir hastalığa yakalanmıştı. Prof. Minkari'nin tavsiyesi üzerine bugün artık faaliyet göstermeyen Mecidiyeköy'deki Hayat Hastahanesi'ne yatırıldı. Ünlü hoca ümitsiz bir vaka olmasından ötürü babamın yanına hiç uğramadı. Sürekli şişen karnından su alınıyordu ama nafileydi. Babama ara sıra kaşıkla yemek verirken gözyaşlarını tutamadığımdan ve boğazıma bir şeyler kitlendiğinden eşim bu görevi devralıyor ve ona yemek yedirdiyordu. Durumu hiç iyi değildi ve zoraki yaşıyorlardı. Hastabakıcılara zoraki yaşatmamalarını söylediğimi haurlıyorum. Bir gece sabaha karşı telefon çaldı: Nöbetçi hekim babamın biraz önce vefat ettiğini bildiriyordu. Hastasını kaybeden Prof. Minkari ne bir başsağlığı diledi, ne

bir telefon etti, ne de bir mektup yazdı. Bugün emekli olan Prof. Minkari'nin babacan ve hoşsohbet tavrıyla televizyon kanallarında arz-ı endam ettiğini gördüğüm an hemen televizyonu kapatıyorum. Babamdan aklımda kalan son şey mezarlıkta defnedilmeden önce âdet olduğu üzere başının altına bir avuç toprak koymam için tabutun kapağı son bir kez açıldığında gördüğüm çenesi bağlanmış bembeyaz yüzü idi...

1903 yılının Nisan ayında Kuzguncuk'ta doğan, Marsilya ve Paris'e gidip geri dönen, bir daha ömrünün sonuna kadar yurtdışına gitmeyen, Kayseri, Samsun ve Trabzon'da banka memurluğu yapan, hayatı boyunca siyaset konuşmayan, sadece *Hürriyet* gazetesi okuyan, Anadol Kontuarı'nda Elza'yı ilk gördüğünde ona abayı yakan, Kütahya'da askerî hastahane de yatarken adını sayıklayan, buna mukabil onunla çok az el ele dolaşan, onu sevip sevmediğini belli dahi etmeyen, bu nedenle de aile içinde adı "soğuk adam" a çıkan, Elza'nın öfkelenmesine rağmen poker oynamaktan vazgeçmeyen, hiçbir zaman araba sahibi olmayan, Nuna teyzeye göre sadece kendi hayatını değil kızkardeşinin de hayatını iskalatan, oğlunu hiçbir zaman sinagoğa gitmeye veya dinin icaplarını yerine getirmeye zorlamayan, ona yük olmamak için hayatta iken kendisine ve Elza'sına Ulus Aşkenazi Musevi Mezarlığı'nda mezar yeri satın alan babamı, 25 Eylül 1983 günü öğle vakti toprağa verirken farkında olmadığım ama çok sonra idrak edeceğim şey ölümünün aynı zamanda annemin de ölümü demek olduğuydu. Annem ve benim için bir dönem kapanmıştı. Bir daha babamı hatırlamamaya çalıştım... Evimize taşınan annem ise kendi iç dünyasına kapandı. Bizimle yaşadığı 14 yıl boyunca bizlerle doğru dürüst iletişim kurmadı, 27 Ocak 1997 günü vefat etti ve Niso'sunun yanına defnedildi. Elza ile Niso, İstanbul'un onlarca önemsiz ve meçhul sakinlerinden ikisi, bugün Ulus'ta yan yana yatmaktalar...

Özet

Bu makale yazarın babasının Cumhuriyet'in ilk yıllarından vefat ettiği 1983 yılına kadar olan hayat serüvenini konu etmektedir. Okur bu serüvende orta sınıf bir Yahudi burjuva ailenin günlük yaşamına ait izleri görecektir.

Anahtar sözcükler: İstanbul Yahudileri, Kuzguncuk, Osmanlı Bankası, Beyoğlu, Bali Ailesi.

Abstract

This article treats about the saga of the author's father's life starting from the early days of the Turkish Republic until his death in 1983. Thru this saga the reader will find traces of the daily life of a middle class Jewish bourgeois family.

Keywords: Jews of İstanbul, Kuzguncuk, Ottoman Bank, Beyoğlu, Bali family.